

Saša Vuga

Delanje romana 3

(*Sij s kačjih rid*¹, izpiski s koledarja)

Jože Kastelic, 12. marec 1999

Tod je kot v ruskem romanu (*Piljnjak*) – po Soči plavajo, pod balkonom, skoz moje sotočje, snežene plošče ali klade ali kako naj jim rečem. Redek pojav, ga v vseh svojih letih še nisem videl. Sicer pa živim kot puščavnik: Vrane. Race, ribe, kormorani. Klerikalno nasilni razbijaški zvonovi. Dež. In odmevno, pravljичno bučanje nočnega vetra po hribih naokrog – Pregelj mu pravil *jéka*. V tolminski zobni ambulanti mi dragi doktor Anton G., Kobaridec, zaupal v zavezana usta, med vrтанjem, da sorodnica (mati?) Josipa Vidmarja bila Rezijanka. Da prišla s trebuhom za kruhom, torej samo s (takó hudobno imenovano) *furlansko doto* v Ljubljano in tam naletela na dinastijo Vidmarjev. Spet pogledal dol, na ledeno rezke vodé, zmeraj pripravljene, da prinesejo mrliča. Se spomnil na Had: Antični Grki – živeli samo tam, kjer rasla oljka. Pri njih bila severna meja njihove “Evrope” reka Sava. Severno od Save se razprostirala dežela Hiperborejcev. Od tam vdiral mrzli veter, imenovan burja (tržaška *bora*, italijanska *burrasca*, vihar). In prav tu bila jama, ki skozenjo Grki odhajali v Podzemlje. Prehod čez Savo na sever si lahko privoščili samo tisti grški rajniki, ki odhajali v Had. V romanu *Sij s kačjih rid* bi Savo lahko suvereno zamenjala nič manj mogočna (jaz ji rečem kar karizmatična) Soča. No, torej prav. Mimogrede: Prvo, drugo (in tretje) poglavje *Sija s kačjih rid* naj bodo kaotična. Iz te hladne meglè naj se počasi začne luščiti najprej Garonova, spotoma pa

¹ Roman je letos izšel pri Mladinski knjigi v Ljubljani.

naslednje usode – zlasti *osrednja*, *Vidina*. Vem, to bo zagotovo porazno za morebitnega bralca. Odtujevalo mu bo knjigo. Mu jo, ne bo jih malo, odtujilo. Ampak – natanko tako naj bo! Ameriškemu piscu, sinu prebeglega poljskega Žida, Leonu Urisu (1924–2003, romani *Exodus*, *Bes v gorah* in *Trinity*) so na grob vklesali: *Ameriški marinec – židovski pisatelj*. Ob knjigi, ki se ni dobro prodajala, se zasmejal: “Vem, kaj je dobro pisanje. Zato mi vseeno, ali roman kupi deset ali deset tisoč ljudi!”

Melita Vovk, 25. marec 1999

Delacroixova simbolna *Svoboda – ironija* (jo kupil kralj, je pa ni upal razstaviti). Kje bral, kako nuncij prinesel cesarju zob svetega Petra, ki ga sveti oče svojeročno odlomil od apostolove lobanje? Znameniti Randolph Hearst poudarjal svojim časnikarjem: “Resnica vas nikoli ne sme prikrajšati za dobro štorijo!” Nocoj do štirih zjutraj, ko nehal delati, poslušal prelete zavezniških bombnikov dol, v Srbijo. Zvok prihajal iz nič. Zahrumel – se stanjšal v šivankast nič (kot kozaška *Poljuško polje*). Grozljivo spominjalo na leteče trdnjave, ki v stokrilih jatah letele spomladi 1945 čez jasno nebo nad Sočo daleč kam. V Romunijo (rafinerije). Ali levo gor – v Avstrijo. Ponoči slišal mladega, prijetnega ameriškega časnikarja (slovenskega rodu, Gustinčič). Govoril o Bosni, tam vojni dopisnik. In o francoskem generalu, ki na tiskovni konferenci zmedeno pribijal: “Tu se koljejo trije zločinci, Srb, Hrvat in Musliman. Prvi pobil 15 ljudi, drugi 10, tretji 5 – naj priskočimo na pomoč tistemu, ki jih pobil samo 5?” Poslušam Schubertovo simfonijo št. 8 v h-molu – *Nedokončano*. Čudno bridko mi je. Nocoj me na lepem nekako zapekla vest (ko da me je sram?): S čim sem si zaslužil toliko dobrega? Imel markantne starše. 1945. doživel mavrični čudež osvoboditve spod tako prezirane, presovražene Italije. Imel fantastično bogate prijatelje (Hieng, Pirjevec, Savinšek). Nič manj intelektualno nemirne prijateljice – na primer A. M. Dobrotni ženi (vsaka nekakšen božji dar). Bil od 1949. kot radijski govorec, pozneje pa kot urednik TV-drame “sred slovenskih izbrancev.” Bil pisatelj z individualno (stilistično, baročno, čudaško, elitistično, ritmizirano, maniristično, poiskano) besedo. Kljub temu hudemu grehu prejel malega (za trilogijo o *Predjamskem*) in velikega (za *Opomin k čuječnosti*) Prešerna, in tako naprej – kako sem plačeval? Morda še bom? Komu? S čim? Majhen se počutim to noč ob Soči. Nekam izgubljen. Krhek. In zelo ponižen. Prav. Za roman *SSKR* smo rekli – ironija.

Andrijan Lah, 31. maj 1999

Roman *S kačjih rid* zastavil v noči z nedelje, 30. maja 1999, na ponedeljek – prvi stavek se zapisal (pogledal na uro) ob 23.49. Luna pogrinjala rumene prte

čez Kosóvd, obšit s pokončno mračino smrek. Kdaj ga bom odstavil? Kaj se bo sprožilo vmes? Pri nas in zunaj nas? Vprašaj za kakšno pitijo (oglasi vse bolj trobijo o darovitosti teh dam). Ondan na Idrijci, pri ribolovu, se vprašal, zakaj naj ga, prav tega, takega, tako napišem. Odgovorov preveč – zato *recimo, da ne vem*. Vem pa, da se mi domišljija neprenehoma odliva le v to smer. Po gimnazijskem *la lingua batte dove il dente duole?* Sred Idrijce se spomnil Kundetrovih izrekov: “Imam zelo ironičen odnos do svojih romanesknihi oseb.” In drugi: “Junaki romanov se ne rodijo iz žensk.” Zlasti prvega dobro premler (postrvi dobro prijemale). Se zmisli, kako v moje otroštvo privandral tirolski Nemeč – *tovoril lutkanovni teater*. Hodil kot rezijanski brusači nožev. Ali kalabrijski lajnarnji z opico, kakršna čepela kraj rame (kmalu ustreljenega) Krambergerja na Tromostovju. Nemčevi pokrpani čevlji mlinarsko beli od prahu. Podoba tirolskega bizarneža se mi stanovitno vsilila za nekakšnega *Garona – Harona*, ki naj prihaja čez Sočo, Idrijco, čez Napoleonov most in gor, k nekropoli. Pa me spet obšlo naslednje: Pri drugem vdoru po Soški dolini (1809) proti Dunaju se Francozi krvavo znesli nad domobranci pod poveljstvom grofa Pompeja Coroninija (ta jo seveda popihal). Ker se jim kraj Mosta uprli in ko jih zajeli, jih *žive* zmetali, kakšnih 50, z mostu na skale 30 m daleč dol v Sočo. O spopadih piše tudi Rutar v *Zgodovini Tolminskega* (1882). Spektakel moral biti poganski. Spomin na dogodek bil pri nas baladno živ. Meni otroku o njem pravila ded in oče. Vendar – ker Garon ne mara odpeljati prek Soče in v Had dušice mrličev, ki jih niso pokopali in jim dali obolosa, so ti nesrečniki še dandanašnji tam, v koritu? So – kdor gre, prisluhne, jih bo (kajpada z malo potrpljenja, pa tudi sreče, v temi) videl in slišal.

Branko Marušič, 1. junij 1999

Oče, sin. In stari Duh – obstal pred usodo nesrečnih hribovcev, popolnoma nedolžnih, ki jih (v zimi 1944) žganja načrti avstrijski podoficirski divjak Augustin s pištolo pobil na našem dolnjem vrtu. Imajo klavrno spominsko ploščo na desnem voglu Vugove hiše na Mostu. Skiciral jih v gradivo za *Sij s kačjih rid* (se mi vrivata *dva naslova* za roman: Eden, naj rečem, sičniški. Onomatopoetičen – sikanje kač). Danes nas na Méngorah razmetalo strašno vreme. Naliv, strele. Nismo mogli h kozarcu piva s prijatelji. Se vsaj malo pomenit. Ob coklah blata, ki ga prinesli po poteh nizdol, si predstavljal jesen (ali pomlad) 1916. Pa *samo* eno uro italijanskega granatiranja. Pa razorano, razmetano zemljo – nanjo pa šest ur dežjà, kakršen bil davi. Pa življenje bednih, pogumnih, požrtvovalnih (v glavnem naših) vojakov v teh kupih spolzke prsti. Ali po rovih, do kolen naplavljenih z umazanijo, brozgo, s crklimi podganami – srhljivo! Prevzemalo me s koraka v korak. Mengore so obsoški, torej primorski, slovenski *prvovrsten spomenik*. Že datum, vklesan v kropilni kamen tik ob vhodu k cerkvi levo, vreden možnjo cekinov. Pa tiha zbiranja

puntarskih vodij pred letom 1713 – pa graški in dunajski (spodobno arhivirani) zapisniki med mučenjem po zatrtem upor. In potlej spet, seveda, tisti dve peklenski leti, ko je Cadorna imel šest linij, Borojević pa samo eno – in če bi ta, o Bog, padla? Tolikanj proslavljeni italijanski Monte Cassino je puhel ementalec vpričo méngorske prevrtanosti. *Teh jarkov ne more nič več uničiti* – ne potres ne atomska eksplozija. Ti dolbi, te kaverne, ti prehodi, te inskripcije, te ranjene žive skale bodo, skratka, na veke, kar so: *Mogočen, ponavljam, spomenik*. In bodo pričali, ko bo marsikaj krog njih za vekomaj potihnilo. Iz okna gledam na vaško silhueto. Sprotna nočna razmišljanja ob *SSKR*: Koliko smo sploh normalni? Nismo obsedeni? Svet se vse bolj kaže nor. Do bruhanja nažrt z nesmisлом. Že vrh poti v noč z meglò (po zgledu starih civilizacij).

Ivan Minatti, 8. junij 1999

Oh, ga razumem, dragega Borgesa: “Večkrat po četrť ure oklevam, ali naj dam pridevnik pred samostalnik ali za njim!” Nocoj videl srbski film *Utrgana tragedija*. Kakšna vzorna dela zmorejo naši nekočni bratje! Vsebina: Psihiater odpelje, ko norišnica ostane brez vsegà, svoje varovance skoz Beograd. Sklep – *kdo je pravzaprav nor* (tako ironično govoril doktor Bogomir Magajna)? Sem sred prvega kapitla *SSKR*. Doklèr ne utrdim začetka, delam kartuzijansko. Nekam stisnjenih zob – prvo poglavje in zadnje sta opornika, ki naj se z njiju boči most. Prvemu moram priskrbeti vse “semenje” za vzklitje. Končno poglavje naj bo *zadrگوvalsko* – v njem se romaneskne vrvce zvežejo v piko. Zvonec. Zoprno predirljiv. Iz Stare Gorice telefonira prijatelj Š. B. Me kajpak prevrže v zdajšnjost s pogruntavščino: “Vaš *arcivescovo* je alergično zoprno! Odkar nam je Simona Gregorčiča neki blodni škof ubil v razbolenega, siromašnega polemika, smo Primorci na moč suspektni do škofov!” Pač. Vse res, vendàr – grem ven, da bi se zbral. Pod balkonom strmo spodaj tleskajo postrvi. Od sotočja daleč dol živi moja nočna postrvja kraljica – pošast. Domačini sodijo: “Približno 22 kilogramov!” Vsako jutro krog treh se pripelje zajtrkovat pod Napoleonov most. Slišim hrupno razsajanje po vodi (preplah – večja riba manjše). In če je mesec, vidim široko koncentrične kroge od brega pod breg. Prav. Se vrnem noter. V kolobar namizne svetlobe. Neverjetno, kako *Hieronym Bosch moderno naš*: Kaos, strasti – razvrat. Predajanje vsemu mogočemu. Praznoverje. Eks-celzne neumnosti. Zapeljevanje. Imbecilnost. Izkoriščanje. Hudobija. Zločin in tako naprej: Človekova duša, derivat živalskega? Ironični roman *SSKR* – naj drži ogledalo? Pa se bodo hoteli upodobljenci gledati v njem? Ponovim staro formulo: Vsak “personaž” je seštevek 10 (načelo fotografskih plošč) – jah, petelin! Prvi svit že diha v Sočo. Naj mi torej angel sna prisloni zajčji repek čez oko. Morda bom le zaspal.

Janko Moder, 2. julij 1999

V resničnosti da vsak roman na idealni ravni? In da Cervantes uživa v tem, ko meša objektivno in subjektivno (svet bralca in svet knjige)? Buenos Aires – tam umrl pisatelj Adolfo Bioy Casares (84), spet eden največjih mojstrov španske književnosti tega stoletja (*Junak ženskih sanj*, *Morelov izum*). Borge-sov prijatelj. Kanil dočakati 1000 let: “Smrt je za moške največja frustracija. Gotovo mora biti bolj dolgočasna kot življenje. Še zmeraj čakam, da odkrijejo kaj zoper smrt – sicer pa mislim, da sem ateist.” Ženo izgubil 1993. Dva tedna po tem edino hčerko povozil avto. Kritiki ga imajo za pisatelja, ki s *humorjem in z ironijo* mehčal grobo vsakdanjo resničnost. Ampak – da je sodobna propaganda (Goebbels) že Bonapartejeva iznajdba (slikar David)? Kajpak bo tudi ta roman, kot že *Na rožnatem hrbtu faronike*, topografsko, meteorološko in tako naprej prislonjen ob moje sotočje – nad Sočo in Idrijco. Po Kosmačevem odgovoru o njegovi “dolini, ki da je ves svet”. Že večkrat sem kakšnega intelektualoida, ko se visokostno vrnil recimo z Montparnassa, po koturnsko stopal kot po zagnojenem dvorišču, po malem že brusil r v h, na neskrto grozo potišal (iz nekakšnega patriotskega odpora): “Ah, miruj – Pariz je kvečjemu ducat Ljubljana.” Prav od zametkov me bega vprašanje: Bodo ljudje v *SSKR* – lutke? V njem so spirale z začetkom, s poslanstvom, z ozadji. Kar hude travme bodo (zvečine presnete iz doživetega). Kaj terja pisateljeva etika? Michelangelo Antonioni (*Kronika neke ljubezni*), režiser klasik, ali kot pravi o sebi, režiser za redke, doživel 85 let. Od 1986. s kapjo. Kritiki o njem: Da zmeraj dajal prednost dvomu pred jasnostjo. Namigovanju pred odločno informacijo. On pa: “Vseeno mi je, ali so moji filmi uspešnica ali blagajniška polomija!” Ljubil večpomenskost, ne natančne logike. V njegovih delih svet lebdi – najraje imel mrak. Od tém pa osamljenost. Notranjo praznino. Odtujenost. Skrivnostnost. Erotiko in kajpak – *družbeno kritiko*.

Tomo Korošec, 4. julij 1999

Kdo že vzdihnil (morda celo jaz): Pisanje – to zmeraj prazno viteško dejanje! Brez potrebe poslušal v literarnem nokturmu *Verze v ritmu dihanja* neke finske pesnice Eve – ampak v mojstrskem Tauferjevem prevodu.

Špiritozna, draga Jolka Miličeva bi ob teh skandinavskih kadencah zamrmlala: *Conosco i miei polli!* Oj, računalnik – s tem peklenskim strojem me v Luciji pri Portorožu seznanil Dimitrij Rupel, ko z Ljudmilo prinesla *Krtovega kralja*. Pa odpotovali v zaselek pri Muenchnu (vozil Borut Trekman) po prve aparate. Moj zaslon stihotapila mimo jugoslovanske carine slikarka Windischbauerjeva. Zanimivost jezikovnih prelivov: Venera, Amorjeva mama (rimska Afrodita) – in *venerari*, oboževati. Robert Perisić, hrvaški romancier (*Pljuni tistega, ki bo vpraševal po naju*, 1999): “Saj, rad se zafrkavam. Celó iz pesimizma.

Ironija mi omogoča dvojni pogled na stvari. Sodi k slogu pisanja – ta pa izhaja iz literarnih vplivov, iz doživljanja sveta in iz komuniciranja s svetom.” Roman *SSKR*, že vidim – različne osebe bodo v besedilu ponavljale enako formulirane stavke. Sicer pa sem to reč opazoval (in zabeležil) *na terenu*. Zvem iz Claudia Magrisa, da Hofmannsthal zaslutil razkroj in umiranje tako kot Rilke in Kafka. Za razloček od njiju pa tega ni priznaval. In s svojimi deli ustvaril baročno preobleko: Igro pretvarjanj. Maškaradno veselico čutnosti. Domišljije. O misteriju pa, od Calderona do Hofmannsthala (*Slehernik*): Da religiozna bajka o varljivi tuzemski poti, ki se izteče v smrt. Baročna intuicija življenja kot navideznosti, nizanja utvar in razočaranj. Predvsem pa *življenje kot teater*. Vloga, ki jo na širokem odru sveta moramo dobro odigrati, da bi smeli navsezadnje najti v smrti svoje bistvo. Z veliko prošnjo za pardon: Ne morem gledati Vlada Kreslina. Nekam, bi rekel, blasfemično deluje – ko da bi si genialni doktor Anton Trstenjak poveznil masten črn klobuk z belim trakom. Prav fizično boli. Vem, delam krivico. Vendar pa, ko da ni pomoči. *Conosco i miei polli*.

Rudi Šeligo, 19. julij 1999

Sončev mrk, v časopisu (*Temà dneva*) sentence zmeraj bolj bleščečega Borisa Ježa, ki bi povsem lahko rabile za katero iz izpovednih jeder romana *SSKR*: “Luna se bo pravzaprav samo za trenutek postavila pred Sonce, toda sporočilo človeštvu bo mnogoplastno. Čedalje bolj se namreč zavedamo svoje ujetosti v Kozmos, v katerem očitno nismo božji izbranci, temveč *samo potniki na krhki in minljivi ladji*.” Spet podčrtal: *In celo na tej lupini se v glavnem obnašamo kot pijana, razposajena družčina, ki utegne sama popadati čez krov!* Danes prebral kraj steklenih ljubljanskih vrat *Internationales Reisebuero* (Sienkiewicz) napis *QUO VADIS*. Star, nekam bolno poraščen domobranec nama pripovedoval pri kosilu v hotelu sredi Stare Gorice, da so sicer hoteli streljati v okupatorja. Da pa se jim puške, ki so jih dobili od tega okupatorja, niso hotele sprožiti v to smer. V vse druge smeri da – v to ne. Natančno sem ga jemal na znanje (nastopil bo v romanu *SSKR*). Ljudmila bi fotografirala. Pomignil sem – ne, naju bo imel za udbovska provokatorja. V Jeruzalemu umrl Jehiel Dinur, pisatelj, ki preživel Auschwitz. Pisal pod vzdevkom K. Zetnick o *planetu, imenovanem Auschwitz* – najbrž prav Zetnick najbolj pretresljivo opisal holokavst, ko 1961. sodili Eichmannu. “Odhajali so. Zmeraj so samo odhajali. Vidim jih, kako me gledajo.” In pred kamerami, v sodni dvorani, poroča Herbert Gruen – omedlel. Moj burni (sovaščan) Marjan F. napoveduje v epistoli iz Ponte Cremenaga, Švica, izvod knjige *Il papa di Hitler. Storia segreta di Pio XII*. “Ko izide, kupim. Brž preberem, pošljem.” Spet ugotavljam, kako je zame prihodnost zmeraj v sedanosti in preteklosti – kot neki čuden odboj v naprej. Nak, ne pozabljam na poučno anekdoto: V finskem filmu žena očita možu: Zakaj mi nikoli nočeš pripovedovati o Ameriki – in kako si tam zadavil volka?

Mož nazaj: Saj si vendar na svoje oči videla. Saj si takrat bila z menoj! Že, odvrne žena: Ampak v zgodbah je vse veliko lepše.

Veno Pilon, 3. avgust 1999

Davi, torek ali kaj, mislil na *zahrbtnosti* sloga (tudi v romanu *SSKR*). Potlej na Preglja: Ko ga zaradi radožive krvi vrgli iz goriškega semenišča, odšel na pot, ki prek Dunaja držala do ljubljanske megle. S seboj odnesel vse svoje grenke *božje mejnike*, ki z njimi povzročal večjo nadlego ekleziastom kot laikom – tolikšno, da so ne samo cenzurirali, marveč prepovedovali tisk Preglja v svojih knjižnih zavodih. *Svoji so ga najhuje zagrenili*. Zoprnikov se, čeprav ni bil Savonarola, nikoli ni bal. Kakšna ironija, da se moral ta izjemni kristjan huje braniti pred prijatelji kot pred sovražniki. Kot Gregorčič. Ali Aškerc – pa Kocbek. Največ je pretrpel od njih, ki se k njim prištel. Revijalno izhajanje *Doma gospe matere Serafine*, enakovrednega Cankarjevi *Hiši Marije Pomočnice*, so ustavili (na mig ljubljanske škofije). *Plebanusa Joannesa*, enega markantnih slovenskih romanov, ni (v prvih) izbranih spisih – pač vemo, zakaj. Naj ne omenim *Thabiti Kumi*, “družinske more”, kot mi je v pismu napisala Pregljeva gospa. Ker ga niso hoteli objaviti v Domu in svetu, je odkorakal h – komunistom. In je novela, ki še dandanes buri duhove, izšla v *Sodobnosti*. Na Preglja se kajpada zlilo za poldrugi škaf pomij. Kako so udarili po njem ob tej nesrečni *Thabiti kumi*.

Pregelj da *tako sramotno skrunil*, je leta 1933 pisala neka dolga roka, da so v *isti mäh zdrknili vsi njegovi liki katoliškega duhovnika z visokega pedestalala v prepad!* In – *psihopatološko. Perverzno. Freudizem. Odvratno, blasfemija svetih zakramentov! Vredno psihiatra!* In – *odklanjam o z vsem ogorčenjem!* Pregelj se šentflorjancem ni vdal. Finžgarju pisal: *Kesam se ne! In se ne bom – tegà spovedal tudi ne!* S kakšno domišljavostjo razne cerkve razpolagajo z ljudmi. Bolj je kdo naš, bolj je nezanimiv, ker je pač naš. Pa ker je naš, ne sme brez nas nikamor – posredniki med Bogom in ljudmi nikomur ne dovolijo direktnega pogovora med Bogom in človekom. Po formuli: *Povej, kaj bi rad povedal. In povedali ti bomo, ali lahko poveš.*

Božidar Voljč, 2. september 1999

Včeraj me prestrašila občanka, ki pod vplivom italijanskih revij čaka, da ji bo kdo krog polnoči prišel zaklat hčerko – ki je pa nima. Kaj je poljski pisatelj Andrzej Stasiuk? Živi sred Karpatov, kjer da je *več pokopališč kot gostiln*. Žena Monika. Ob njej trije otroci, pes, mačka – nobenih ljudi. Bajta lesena. Rojen v Varšavi. Odisejo skoz to divjino zajel v roman *Beli krokar*. Vsak dan piše štiri

do šest ur. Najprej na roko, potem na stroj. "Pisanje proze je naporno rokodelstvo, pravo garaštvo!" Oh – nisem vedel. Ob ironičnem romanu *SSKR* me, kot doslej, spremlja spoznanje, da ne moreš obenem odkrivati, postavljati vprašanja. In (recimo tako) ugajati. Ne razumem, kako mi, zakaj vse bolj primanjkuje časa – kar nadzirati se moram, da lahko dnevno opravljam svoj Goethejev brevir: "Vsakdo bi moral vsak dan prisluhniti vsaj eni pesmi. Prebrati nekaj stihov. Si ogledati lepo sliko. Pa, če je le mogoče, spregovoriti nekaj modrih besed." Ali *SSKR* diktiran iz modrosti, ki jo človeku za tolažbo ponujata *življenjska izkušnja* plus *občutek minevanja*? Vas snoči brez enega infarkta preživela senzacijo: Dobrotni V. B. (z mojim očetom se 1943. stiskal v celici tržaškega Coronea) sred noči privihral z mostu čez Sočo. Se spotoma razkričal, kako na modréjčanskem polju, pod Bučenico, pristal leteči krožnik: "Nekakšen voziček svetega Elije, poln marogastih, čeprav miroljubnih marsovcev!" Trava med jablanami vsa premetana – osmojena ne. Pa imajo kost za glodanje (prinašalca novice. Odprl mu bom v roman). Poiskal tri klasično pozabljena dela: *Pisma mračnjakov* (neponovljiv prevod – Sovrè). Grimmshausnovega *Simpliciusa*. In Costerjevega *Ulenspiegla*. Krepčilno za duha: Tobakofili se, z menoj vred, spreminjajo v tobakofobe – bravo, moj dragi minister Voljč! Naše stare besede za stranišče, *lajben* (z Leibnom krstil protagonista v *Faroniki*), svoje dni edine v obsoški hribovski leksiki, ne slišim več. Civilizacija in radijska slovenščina spodbudno opravljata svoje. Prav.

Silvija Borovnik, 12. september 1999

Meni tako prijetna francoska Slovenka, Brina Švigelj-Mérat, razmišlja iz Pariza: "Bralec mora hitro razumeti, da mu pripovedovalec ves čas pač ne govori resnice, da mora zato ostati previden, ne sme mu povsem zaupati, doumeti mora, skratka, da se ljubezenski prizor, ki o njem pripoveduje, ni nikoli zgodil." Zadnji pogovor, telefonski, z doktorjem Trstenjakom. Ga vprašal, odkod na kipih Mojzesovi *rogovi*. Ljubeznivo razložil, da ti zubljusti jeziki (še na veliko pobožnih podobah) *duh – avra*. Moj oče kupoval knjige, ko se vrnil od usodnih Maistrovih bojev na Koroškem, v Gorici. Visoki uradniki bežali že pred 18. v Avstrijo in bukvarjem prodajali za drobiž. Fantastične vezave: Maroško usnje, bakrene plakete, medaljoni – kaj vem, Kraemerjevo *Weltall und Menschheit*. Ali *Im Wandel der Jahrtausende* (če tolikšna knjiga padla na glavo, bi moral poklicati 112). Več kot pol očetove knjižnice zgorelo spomladi 1945, ko bombardirali Most. Pomnim dež – monotono štropotal ob zlomljen žleb. V ruševinah naše hiše pa prestrašeni nemški soldati greli konzerve z vodenim italijanskim golažem na leksikonih in zgodovinah, kot polenca podtaknjenih v ogenj. Se *SSKR* navezuje na *Vseenost*? Etolog Lorenz trdil, da smo komaj člen med živaljo in *pravim* (?) človekom. Zato obup nad položajem? In tam vseenost, tu pa ironija – ki z njo Vidmar stoično gledal na življenje. In pisal: "Kaj

vprašuje *zakaj?*” Citiral Župančičevo drevo, ki raste, ker mora rasti, brez vpraševanj. Cincam – naslov? *S kačjih rid*, analogija na *S poti* Izidorja Cankarja? Nekam kot preveč pusto. Se mi kar sam pritika *sij*, saj se nazadnje vse šele tamle razvozla (zavozla), preden jih Garonov brod odpelje v noč in meglò. Pa še onomatopoija sičnikov, zavoljo katerih je z že od starodavnih alfabeta podobna kači. Obletava me vprašanje: *Ali je pisateljevo delo samo komentar k sodobnosti?* Nocoj vendar dočakal prijazen stavek na hrvaški televiziji: “Teško narodu, ki se smeje drugim – sebi pa nikoli!”

Boris Pahor, 22. september 1999

Da slovenski pisatelj ne bere del slovenskega pisatelja (menda danes tako med mladimi) – že Maksim Gorki potožil o tem ruskem fenomenu. Kaj je to, nojevstvo, oholost, narcizem, pomanjkanje časa? Ali vsegà pomalem? Pa prišli 1941. leta Primorci s Kranjskega – da bi primorskega človeka vzdignili k uporu. V boj za svobodo. Pa prišli 1944. leta Kranjci s Kranjskega (domobranski oficirji in duhovniki, pomnim, bil sem pri salezijancih v Gorici, v ulici Don Bosco) – da bi primorskega človeka spet ponižali v hlapca. Brakirali so (Borisa Pahorja na primer, ga izročili Nemcem). Odganjali v uničevalna taborišča. Oj, Primorcem tako ljuba Kranjska – že Korošci so se ji, ogoljufani, izigrani, 1920. odrekli (plebiscit). Saj, peklenščku so šele kristjani rekli *diabolus*. Po pravici: *Diabolein* prihaja od Grkov. Pomeni razdeliti, *razdvojiti*, razkosati. Zgodovina je zapisana usoda. Kdor se iz nje ne učiš (na pamet), se ti bo ponovila. Dež, klic divjih rac. Ura gre na enajsto. Iz radia vdira skoz noč turški pesnik Urkanadely Kamyk: “Kaj smo naredili za to našo očetnjava? Nekateri od nas so umirali zanjo. Nekateri od nas so imeli govore.” Še *nekateri od nas* pa? Odkod se je ulivala, kovala, tanila, se kot kapniki v Postojnski jami delala ta izdelana, ljuba slovenščina (nocoj tu, vrh sotočja, opisujem kaotiko, ki se iz nje in k Soči riše Garon z vozico znamke Pelicon, ogrnjeno z odejo) – njena stilistična moč zmore še tako nevsakdanje, kapriciozne psihološke prehode. Čudaške asociacije. Nezamenljive, vsakovrstne bizarnosti domišljije. Z lahkoto ustvarja prisposode. Ironična, groteskna kontrapunktiranja – oj, kako razumem Preglja (intervju s Silvestrom Škerlom): “Bom dejal, da iščem, kaj smo. Da je naša veličina v majhnosti. A da smo prvotni, kljub stoternemu cépljenju s strupom zahodne civilizacije, *ker smo sploh, še obstali*. Verjamem v prihodnost edine naše kulture – *in to je jezik*, od Prešerna do Župančiča, naše spričevalo za življenje in naš edini človečanski dokument.”

František Benhart, 7. oktober 1999

Avstrijski priseljenc ureja popotne zapiske: “Američan je prav posebno ljudstvo – v svojo hišo se preseli samo zato, da gre na stranišče!”

Danes risal obsoško meteorologijo. Favno, floro in horizont, ko se (obletniško, 1899) zmisli Borges: *Moje delo ima svojo geografijo – kot ima svoj rodoslov. In svoje družine. Živim osamljeno. Zaprto. Pač, saj grem po skalinadi včasih dol in med ljudi. Še v besedo se spustim – vendar edinole pour passer le temps.* Kar težko verjamem, da Vladimir Bartol pisal leta 1936. Franji Levstikovi to besedje (ničejanski *nadžlovek* gor, dol): “Od mene imate bogato korespondenco – ena izmed redkih ste izmed milijonov, ki jim je to dano. Vaše ime bo prišlo v nesmrtnost.” Kar lahko pa verjamem, ko zmerjal domače cerbere z očitki, ker ne upoštevali njegove literature – da je ne umeli: “Pri nas doma je v modi kretenezem. Ta kretenezem je človeku v toliko nevaren, v kolikor ga tlači in mu ne dopušča razviti se; tako nekako, kakor dušijo bohotno se razraščajoče koprive mladi hrast, da ne more priti do sonca. Kakor hitro pa preboj navzven uspe, se kretenistični plot sam od sebe podere.” Ne vem, zakaj se mi pod pisanje spet in spet vrinja, naj ima Garon stopála nekako tik pod kolena (glej izreze homunkulskih spačkov v monografiji *L'opera completa di Hieronymus Bosch*, Rizzoli, Milano, 67). Kaj nam hotel ta *mojster vesoljne sodbe* zaupati s temi stopálastimi človečki? Da so čudni hlapčki božji? Dvorni norci za eksotične opravke? Izvirno pohabljeni sli usode? Ali metafore za latinski *festina lente*, hiti počasi? Svoje enigme, dileme in veliko filozofsko naslikanega marsičesa odnesel genij, katarakt, pričevalec dobe, ljudi za vekomaj v grob. Natanko po 172 letih slišim, v literarnem nokturnu, domoljubna zmerjanja Juliuzza Slowackega (*Popotovanje v Agamemnovo deželo*) Poljakov, ker niso zmagali med vstajo 1831. Ko da bi kdo psoval naše partizane, ker jim 45. ni uspelo izbojevati vsega Primorskega. In Koroške.

Jože Felc, 22. oktober 1999

Opisovati z ironijo (z distančnim hladom na primer Gídovih *Vatikanskih ječ*, 1912), ko pa krog in krog *žaltava groteska*? Gledam kapitalističa – prebijal se s pobiranjem električne naročnine. Lojnata gmota. Koža mu visi čez čevljev rob. Gleznja sploh ne vidiš. Iz te zanikrno obrite (nedefinirane) karikature hrumi mogulsko hrupen glas. Ne veš, ali se jezi, ukazuje, dokazuje, zmerja, riga. Basira v psalmu. Spušča uraganske vetrčke – pa uganeš, da samo terja, naj bi v vsem imel prav. Prej klavrn *partijček*. Zdaj klavrn *klerikalčič* (preveč pomanjševalnic? Ko pa je, v napihljenosti, tako žabje majhen. Ampak – če bi nas obiskali marsovci ali nas spet zavójščili sosedje, bi pri priči postal župan), skratka: Veseloigrski *gólem* iz židovske kabale. Če bi ga orisal, bi gospod kritik mrmral, da slikovito pretiravam. In tako je ta puhli gromkež eno od letargičnih gibal (*perpetuum mobile*) vaškega življenja 1999. Nekoč živele spoštovanja vredne, domoljubne družine – pet, šest, sedem. Od sebe dajale primerne izobrazence (ker jih lahko študirale). *Pazile na čast*. Po njih obnašanju se mojstrili drugi – po 45. pa jih komunisti, čeprav bile (do predzadnje) partizanske,

grobno razgnali. Jih ponižali v polproletarske zamorjence. Zato zdaj podoba te starodavne vasi, kakršna pač je. Če bi ga torej opisal, bi mi univerzitetni kolega Janko Kos pisanje označil za barok – a sploh ve (ki hotel biti Matija Čop), *kaj naj bi bil, kakšen, recimo leta 2000, slovenski barok?* Mar ne bi o tem vsaj zdaj, upokojeni profesor, napisal priročno primerjalne študije? Bila bi na moč zanimiva: Kaj je, kako se kaže ta barok? Kje so njegove 4 koordinatne pike? A že lahko govorimo o (slovenskem – ko da ga drugje ni?) *neobaroku?* Je pa imel prav, ko je (še študent) ocenjeval novele nesrečnega Kocbeka. Odkar sem 1949. prišel v Ljubljano, živim sred kavarniških, katedrskih, bohemskih nezmotljivih sodb – hvala Bogu, ker sem imel v žepku busolo. Ob jamboru pa zanesljivo krmarje (Hieng, Pirjevec, Savinšek).

Alenka Zor-Simoniti, 29. oktober 1999

Slovenija oddaja Fučikov nastop gladiatorjev (*Einzug der Gladiatoren Op. 68*). Ubogi Julius: Orkestrček po vseh cirkusih že 100 let nabija to simpatično reč, v manežo pa vsakič najprej prihlača – krdelo klovnov! Jutri z Ljudmilo v Staro Gorico. Do mojih salezijancev, zavod v ulici *Don Bosco*. Vanj me umaknila mama, ko Lahi 1941. spet zaprli očeta (kmalu njo. Potlej vse nas vrgli iz hiše. Konfinirali od Soče v Italijo). Preden naša Bar-bara odpotovala v Mehiko, odpeljal družino razkazat ta moj *konvikt* – vse še natanko takó kot 41. Eksotični park, salezijanci pošiljajo z vsega sveta semena grmičja, dreves in rastlin. *Maria Immacolata, Brezmadežna*, zad za rjasto mrežo na prostornem dvorišču, kjer se podili, zbijali žogo, poslušali zvočnik z Mussolinijevim kričanjem. Poleg tam stranišča – več kot pol stoletja že enako dišijo po nedolžnem otroškem urinu (dvorišče, vrt, konvikt nastopajo v romanu *Sij s kačjih rid*. Posebno pa v neki noveli). Iz zavoda, zunaj, se zmeraj vprašam: Ali bil takrat – kaj? Recimo, da prikazen, duh. Sem danes – kaj? Vmes pa? Se davi spomnil, občudoval hidroplansko elegantni pristanek treh rac na Soči: Kje je dopoldne 1953, ko mi Menart kazal v kavarni Union, vhod še z Nazorjeve, takoj za vrati desno, prvi izvod *Pesmi štirih* – in po hrvaško klel, nesrečen zaradi tiskarskih napak? Roman čilskega pisatelja (begunca v Nemčiji) Luisa Sepúlvede *Starec, ki je bral ljubezenske romane*. Magični realizem? “Ne, mu ne pripadam, čeprav ga ne zavračam. Etika in estetika naj bosta poglobitni sestavini pisateljevega nazora. Zdaj bi se lahko že vrnil – domovina? V imenu domovine so se počenjale strašne stvari.” Zveni domače. Zapišem stavek (iz leta 1899?) Ferdinanda v. Saara, rabil naj bi za smerokaz pri naslednji knjigi: *Vsaka moja novela je del avstrijske zgodovine*. Nocoj skiciral nesrečnika – mu dal ime *Flavzija Simulaker*. Risal ga bom po čudaškem univerzitetnem sošolcu komparativistu, ki med pridigo verbalno naskočil kaplana.

Tone Pavček, 4. november 1999

Nokturno, pravkar prislunhil črnogorskemu poetu: *Pisanje – to zmeraj prazno viteško dejanje!* Spominja na moj vzdih, Zlobec ga dal Sodobnosti pod naslov, da *Pisatelj je na Slovenskem aristokrat*. Kar dela, naredi zastoj. Vse plača iz lastnega žepa – je torej viteški. Donkihotski. Nepotreben. Sijajno (?) osamljen. Nič motiviran (odkar premrla narodna obramba, ko “tujec gospodar” in “nismo imeli plemstva”). V misli hodil Valvasor. Baronova gmotna (zaradi *Slave* moral odprodati grad Bogenšperk. Ljubljansko rojstno hišo. Zagrebški škofiji knjižnico), torej življenjska katastrofa. Kajpak se v kavarni prislini (izvirno) vprašanje: Kdo še pozna cekinarje, ki kupili grad, hišo in fantastično knjižnico? Mimogrede: Naš (samo naš?) genialni polihistor poroča, da slovenski vojak med najboljšimi. Sam španski kralj da pošiljal sèm nakupovat fante. Drži – saj šli z Napoleonom prek Berezine. Se z Maksimilijanom opletali po Mehiki. Z Borojevičem vzdržali ducat krvavih soških navalov. Ko Hitler vdrl v Stalingrad, potokli na Gorenjskem nič kot eliten nemški bataljon. Bili z Montgomeryjem v Afrike puščavi. Bili z velikim Žukovom v stepskem metežu: Pod kom bomo zdaj (NATO)? *Pisma mračnjakov, Simplacij, Ulenspiegel*, a vsaj tam barok? Ne časovni – slogovni. Če avtor devetkrat obrne do dna potéhtan stavek. Mu potlej da, natančen carinik, čez estetsko mejo – aha, barok. Berem v svojem starem Melziju (1934, str. 707), kako gorečno 1853. predsednik Lincoln podarjal, v pismih vulkanologu Makedoniju Melloniju, Primorsko, vse *Beneško jezero* (Jadran) z Dalmacijo in prek Kotorja Albanijo – Italiji. Kako grmel v barbare, *che l'avevano invasa, i quali non hanno, specialmente i serbi, al loro attivo quasi altra gloria che assassinii e delitti e sterminii e vandalismi d'ogni specie, in tutte le loro gradazioni sociali*. Pismo navdušeno pretil Giuseppe Mazzini. Mussolini ga objavil v *Il Popolo d'Italia* 2. aprila 1920, po D'Annunzиеvem kamionskem “maršu” od Ronk na Reko.

Josip Osti, 10. november 1999

Zjutraj me prebudil blindirano zavit paketek mojstra Draga Tršarja – s kipcem *faronike*. Podobne pozornosti na (zdajšnjem) Kranjskem redke. Prijateljsko se mu zahvalil z dobrimi željami za prvo leto v novem stoletju, ki bo kmalu tu (nekakšen srh me strese ob letnicah, če preletim, kaj vsega se človeštvu in zlasti nam, Slovencem zgodilo od leta 1000 do te moje novembrske noči). Nemara roman *SSKR* malce (pre)drzen v jeziku – ah, naj kar bo. Slovenščina tolikanj bogata, razkošna. V eseju *Ob prelomu tisočletja* Alojz Rebula zapisal: “Literatura bo ostajala vkopana za svojim v svetu malo znanim in malo uglednim izrazilom, za svojo slovenščino. Slovenski besedni umetnik bo postavljen kot še nikoli pred dilemo: med *bodi to, kar si*, ali *išči v to, kar nisi*. Samo močnih natur ta dilema ne bo zavrla, kakor ni zavrla, v zgodovinsko

neprimerno težjem položaju – ne Prešerna ne Slomška.” Si pesnik Heaney vzdiknil: *Navdušujoče lepi jezik, sladkorni trs, méd vrtnic – kam boš šel?* Ondan mi v Kopru doktor Conetti, ki vodi italijanski del kulturnozgodovinske komisije, omenil, kako Lahi prekrstili očetu češki priimek iz Konečny v Conetti. Preplašen, stišan sem: V Trnovem počasi, *kot voščenska v mračini*, pojema moj dragoceni več kot prijatelj Andrej Hieng. Pa da bi mera bila grška (Ovidov par iz Frigije, Filémon in Bavkis – *naj umreva skupaj, ko bo čas, tako ne bo drug žalosten zaradi drugega*): Pred kratkim ponoči poklical iz Berlina Borut. Da Breda (ki pogostoma poročala na Most o Andreju. Potlej na mäh, nerazložljiv, telefonski silencij) – v komi. *Zahrbtna bolezen*. Čez polnoč boljčal v *Tramvaj Poželenje* z briljantno Blanche DuBois – že leta ne doživel tako izpolnjene ženske vloge. Drama me potolkla. Zvrh balkona gledal v plundrasti nič nad Sočo (ko Anka umirala, plundra zmrznila). Si do mlačnega svita vrtel Verdija. Izbrane uverture (*Vespri, Moč usode, Boccanegra*). Zelo prazno. Zelo pri tleh. Vidim belo klepsidro – v njej se Andreju izteka pesek. Vidim.

Vasja Predan, 21. november 1999

Jah, Sunday Times opravil raziskavo med 200 duhovniki: 2/3 jih ne zna naštetih božjih zapovedi. Najbolj se jim zatika pri dveh: *Ne želi svojega bližnjega žene*. In *ne nečistuj*. Ko da kirurg ne znal operirati slepiča. Druga raziskava pokazala, kako 31 odstotkov ne verjame, da Kristusa rodila *devica* Marija. 21 odstotkov pa ne verjame v obstoj (klasičnega) hudiča. Obračam pisanje – ne vidi se mi časopisni dovtip. Italijani imajo izraz *forgiare il carattere*. Naš ne zaostaja: Skovati značaj. Ob SSKR bi spet potožil: Kdo bo kdaj posvetil v etimologijo imen mojih junakov? Nihče nikdär. Mimogrede, bi ponovil, zapišem: Vera *Russwurm* – Vera *Ruskičrv*, moderatorka dunajske televizije. Če to napisal, bi recenzent zavpil o poiskanosti. Rosa Montero (Barbara živó prevedla njeno *kanibalko*: “Roman in pisatelj sta kot enojajčna dvojčka. Vsak roman predstavlja vse, kar pisatelj je. V časnikarstvu govoriš o tistem, kar veš. V literaturi o tistem, za kar še ne veš, da veš.” Palimpsest: Lenin, poroča radio Moskve, se trdo drži v svojem (zaprtem) mavzoleju. Ni se ne skrčil ne zmanjšal. Mumifikatorjem niti ličil ni treba uporabljati. Enkrat, dvakrat na leto ga okopajo, mu zamenjajo obleko. Ampak – ne vedo, kam z njim. Vsi se bojijo zameriti lastni zgodovini. Disidentka Valerija Novodvorskaja svetuje, naj truplo prodajo najboljšemu ponudniku, denar pa naj nakažejo sirotam, jih je tam zmeraj dovolj. Mavzolej na Rdečem trgu naj spremenijo v nočni bar. Njegova glavna privlačnost naj bo koktajl *Komunistična solza*. Snoči večerja. Zanimiv pogovor: Če oče nabral veliko izkušenj, na primer na fronti (Rombon, Tirolsko, Rusija. Podganje življenje v rovih. Pajacasto nabrekla trupla) – nemogoče, da se to ne bi tako ali drugače izražalo na tebi. Gre za čudno dimenzijo dediščine, ki vpliva na otrokovega duha. Odgovori, podprti z navedki iz biografij, nikalni.

Potlej dolgo v jutro zibal stavka: *Te družine so bile prijateljsko zelo povezane.*
In: *Te družine so bile zelo prijateljsko povezane.*

Helga Glušič, 15. december 1999

Pohajkujem po Parizu z Vidinim kompatriotskim priležnikom Emilijanom Kristalnikom, domobranskim podnarédnikom. Nesojenemu partizanskemu sva-ku Markvardu piše sofisticirana pisma, omamljen od službe na pošti. K Emilijanu karikaturni naivnosti se razburljiva, kapriciozna Vidica priseseala, ko z obilnim ameriškim podčastnikom pobegnila od moža (likvidatorja) in sina. V svet. Kristalnika rišem po usodi V. B. in njegove dolensjske konkubine. Pri njiju se bridko končalo. Pri meni, v romanu *Sij s kačjih rid*, pa se končalo ne bo – pustil ju bom, kjer sta: Sred čudaštev, ljubosumja, eksotične revščine, Vidinih spolnih prepotenc, montmartrskih modrovanj. In stenic. Pustil, skratka – v Parizu. Iz *hotene* (za bralca seveda nedobrodošle) zamegljenosti začetnih poglavij se že luči zgodba, ki bo tudi sicer šla do konca v okljukah. V serpentinah. Ironija in humor naj poskrbita za pravšen čustveni naboj – delujeta naj kot nekakšna rešilna brv pred nelepimi podobami enako zgodovine kot sedanosti (ali prihodnosti). Gledam pretresljivi, emblematično puščobni življenjepis Šoštakoviča. Si zelo zapomnim mojstrov ponavljani stavek: “Ena vrstica naj zaleže za deset!” Vojvodinski pisatelj Aleksander Tišma, ki se 1992. zatekel v Pariz – pisec znamenite *Uporabe človeka* (o preživelih druge svetovne vojne) ne obeta spodobne prihodnosti svoji domovini: “Srbska družba s svojim slabotnim meščanstvom še kar kmečka, arhaična, patriarhalna. Spominjam se dveh pisateljev, kako sta se konec 80. let sleherno nedeljo sestajala – igrala na predpotopen inštrument. In na vse grlo prepevala junaške himnuse iz turških bojev. Vsi, ki so zganjali propagando za vojno, so to počenjali iz svoje volje – ne pod pritiskom. Zato se zdaj ni mogoče izogniti vprašanju odgovornosti. Danes doživljamo kolektivno katarzo. Intelektualci si poskušajo umiti roke. In obraz.” Tišma je pred desetimi leti nehal pisati: “O tragičnih letih naj pišejo drugi. Najmlajši – ki preživljajo te, sedanje nesreče.”

Niko Grafenauer, 24. december 1999

Benetke, palača Grassi, *Grki* – ogledoval izdelke uporabne umetnosti, nakita (čez mostarsko *svetolucijsko fibulo* je pa ni). Uhani s kocko, prstani, diademi, zlati naprsniki, mrliške maske, verižice z amphoriskosom. Nepregledno. Iz vitrin kar kipi. Kako se moglo ohraniti tolikšno bogastvo – samo prek grobov? Menda, samo prek grobov. Ponoči telefon, vsakič me vrglo s stola. Z Andrejem gre strmo navzdol. Zmeden sem. Saj niti več ne vem, kdaj sva zadnjič sedela pri Kotlarju v Kobaridu. V *Gregorčičevi sobi* – ker sta v njej, takrat *ekstra sobi*, moja babica in ded

vardévala pesnikovo prijateljevanje z Dragojilo Milekovo. Petdeset let je Hieng prihajal, poleti. Samo z vlakom ("Romanesknó! Kot pri Thomasu Mannu, a ne?"). S kravato. Z velikim robčkom v žepku. Ali smo čakali na postaji, praznični, zdaj se je prišel poslovit. S Kotlarjevih vitrajev je do naju sijalo polmračno zlato sonce. Kot v katedrali. Gospod Robert nama postavil na mizo poznavalsko ohlajeno buteljko – bratec Andrej ne bo prebral rokopisa *SSKR*.

Ne bo mi dal roke na laket: *Saša, napisal si* – pol stoletja zvestobe bo pokrila plošča na grobnici v patricijskem delu Žal. Se bo žalost spoznala pri *SSKR*, ko pa roman ironičen? Pri Anki se – po odhodu doktorja Voljča se ponoči v *Krtovega kralja* kar samo zapisálo *cancer*. Soča šumi kot v urah mojega otroštva (na jezu odprli zapornice). Klic rac. Noč žlahtno dehti po flumu. Mesečina preлива skale, ki z orjaškimi hrbti kipijo med Repêljcem in našim Krogom. Grem dol, pod *koroško lipo* (jo zasádil oče, ko se po dveh letih upanj vrnil 1920. od Maistra). Oj, sva tam *oba mladá, oba lepá* z Andrejem govorila v nočeh – zdaj pa samotnost. Melanholija. Ko vstal spod lipe, si na glas ponovil o Andreju, kot svoje dni pisatelj Aleksander Kuprin o Čehovu (po srečanjih na Jalti – snovanje *Treh sester*): "Videl sem najlepši, najfinejši, najbolj navdihnjeni obraz, kar mi jih je bilo dano srečati." Ampak od kod koraka zima v belih polstenih copatah proti nam na Most?

(Nadaljevanje v naslednji številki)

Saša Vuga

Delanje romana 3

*Sij s kačjih rid,*¹ izpiski s koledarja
(nadaljevanje in konec)

Bazilija Pregelj, 17. februar 2000

Moj mitični (fantomatični) Garon se zanesljivo, počasi, kajpak čudaško trga iz uvodnih pajčevin (ki bodo, naj spet rečem, marsikaterega bralca obrnile od knjige). Ko da bi se v Dolini kraljev ali na arheološki patologiji zdramila mumija. Vstala spod smole, povojev, skratka – roman *SSKR* je zadihal. Zaživel svoj monotono nenavadni vaški cirkus. Se pa sleherno noč zelo težko zberem: Moj stari žlahtni prijatelj Andrej H. je ugasnil. Najprej ga je upehala bolezen, evfemistično *zahrbtna*. Jobovsko jo je prenašal. Potlej prišlo, na eni od poti k zdravniku, do avtomobilskega trka (vozila Breda, dobra voznica). Izčrpani organizem ni vzdržal. Začel potegovati za seboj duha. Zadnja stavka, ki mi ju na smrtni postelji, in še pri zavesti, zašepetal: “Ne tako negativno, Saša, ne tako negativno.” Na rjuhi je imel *Oblomova*. Na steni pa sliko mame in sebe otročka. Odšel Savinšek. Odšel Sever, odšel Ahac, ki bili moja paralelna univerza. Skôro bo pusto. Ali kot zamrmral sinu poslednje besede moj profesor Ocvirk: “Pojdi, bliža se mraz.” Za taka bližanja turški pesnik Deglardže zapel: *Zapri obe očesi in – odpri tretje*. Katarina telefonirala, da umrl krog 20. ure. Ob zori pa, v Kliničnem centru, moj brat Marko (možganska). Ena, ista ledena ljubljanska temà ju pokrila. Žalosten, strmel skoz mesečino dol na Sočo. Si spet vrtel Chopina. Bacha, *Matevžev pasijon*. 21. januarja (14.30 h) na Plečnikovih Žalah položili

¹Roman je jeseni izšel pri Mladinski knjigi v Ljubljani

Andreja k rajnim. Bili Ljudmila, Stjenka, jaz. Barbara odletela v Mehiko. Prelep zimski dan, prijazen rezek (s tistimi zoprnimi žalskimi kavkami ali vranami ali kaj). Se poslovil Zlobec. Jaz ne bi mogel: Ko v Janezovi mrliški vežici zagledal žaro, me zgrabil trd jok (zjutraj odšla na Žale po Markovo žaro, da bi jo vzela na Most). Dolgo stali pri grobnici, ob zidu. Neki muzik na trobento zaigral (Andreju ljubo) skladbo za slovo. Domov se vrnil zbit – ko da od včeraj vlekel ladje po ruski reki gor, z burlaki.

Vlastja Simončič – Goričan, 11. april 2000

Bliskasto, vihravo sonce – Soča strašljivo narasla. V nabreklih, velikanskih, mlečno kakavastih gmotah izpodriva Idrijco spod mojega balkona gor, pod Napoleonov most. Smo torej leta 2000: Kakšni epohalni ovinki v primorski, slovenski zgodovini zadnjih 100 let – od popolnega (genocidnega) brezpravja 1918. do lastne države (1991). Nekdo v oknu govori v okno, da na Tolminskem vsako noč trikrat *crkne elektri*ka (upoštevaj za konec romana *SSKR*). Dežne kaplje kraj vejic *koroške lipe* vrh sotočja se svetlikajo kot ponarejeni, preveč cekinasti cekini – pomnim, da se oče, ko se vrnil od Maistra iz odtrgane Koroške na odtrgano Primorsko, hotel prekrstiti iz Vuga v *Vuk* in sprejeti pravoslavno vero zaradi oholo ignorantske vseenosti, ki jo kazala slovenska katoliška cerkev (Ljubljana), za razloček od hrvaške, do trpljenja primorskega človeka in naše duhovščine pod laško okupacijo. Obscenost, ko nekateri 1941. hozanirali tujcu in Lahe sprejemali kot duhovne osvoboditelje, ga ni presenetila – naphala z bolj gorjupo grenkobo pa. Pokliče prijatelj iz Milana: “Kdo je ta LP?” Saj veš, kdo! Zakaj? “Gledal ga na televiziji: Nogavičke pod gležnjem! Kot pri podeželskem šolarju! Ali me bilo sram – kamera kazala prav to slovensko politično nogo!” Dekle sprašuje po radiu, čemu ima televizija tako *vulgarno konotacijo*. In zakaj da ljudem bolj vseč poslušati opolzlosti, gledati pornografske klobase, kot pa mašo z Brezij? Novi dokazi, da Most na Soči zmeraj, do danes, Most. Od rimskega *Ponsa* gor – čeprav 1612. sezidali cerkev svete Lucije. Sto let pozneje dokument o punktu 1713 na primer govori, da onadva z “Mosta svetega Mavra” (spisi profesorja Dolenca). *Mi pa ostajamo, kakor smo b’li, enega srca, ene misli* – oj, lepi spevi staromodnih ideologij, klerikalstva in liberalstva: Ko na vasi ta gostilna klerikalna, ona liberalna, najbolj cvetela tretja, nevtralna, ki sprejemala tako ude klerikalstva kot liberalstva – jah: Kaj pa tako imenovana *ustvarjalna lenoba*?

Alojz Gradnik, 14. maj 2000

Anglež Martin Amis. Njegovo romaneskno besedilo *Časovna puščica*. Mladi pisatelj pridno uporablja redko pripovedno tehniko *tralfamadorskega romana*,

ki v njem vzrok in posledica obrnjena. Denimo: Bombe letijo iz mesta v zubljih nazaj, pod letala. Roman se začne s koncem nekega Friendlyja – sledi mu skoz življenje daleč dol (celo skoz Auschwitz) do rojstva. Nič novega. Podoben roman že kdaj snoval doktor Bogomir Magajna. *Začel bi se v grobu in končal v mami*. Magajno je dohitela smrt. Pa če bi ga napisal – Magajna ni bil Anglež. Bil je Slovenec, torej za Slovence nezanimiv. Ko leta 1953, študent, prvič po 1947. v Stari Gorici, obiskal grofa Franca Jožefa Coroninija. Me zadržali na kosilu. Draga grofica mati, na carskem dvoru ljubica poznejšega finskega maršala Mannerheima, pripovedovala, *očividka*, kako knez Jusupov likvidiral živalsko karizmatičnega Rasputina. Natančno tako potlej bral pri odličnem sovjetskem piscu, grofu Alekseju N. Tolstoju (*Trnova pot*). Po grofičinem dramatičnem nizanju padlo ducat eksplozivnih anekdot krog meniha Rasputina – eno, morda dve bi kazalo vplesti v SSKR. Zdaj pritegujem, zdaj spet popustim vājeti, zakaj ironija bi rada zdaj v burlesko, zdaj spet v grotesko. Dopuščam komiko – vendar zelo nerad sejmarsko (včasih, zaradi barvanja). V romanu bo dovolj (kar) delikatne besedne igre. Če kaj, me skrbi Garonova peripetija vrh zasneženih kačjih rid (čeprav je v domišljiji že povsem izrisana). Pazim na sprotnost, na *paralelnost zgodb*. Lahko se prepletajo celo tri (ali več) – spotoma jih zvozlam. Ali pustim naprej, h končnemu vozlu. Za roman, pravi Rushdie, ni dovolj samo en glas. Cel orkester potrebuje: "Roman ni kratka zgodba, ki naj shaja z eno temo. V njem se mora pojavljati več oseb in tem. In spet izginjati. Prihajati, odhajati – nove in nove." Študiram secesijsta Gustava Klimta, pomembnega malarja *finis Austriae*, čigar umetnost da zrcali precej odtenkov Hofmannsthalovega ustvarjanja.

Valentin Inzko, 25. september 2000

Vsiljujejo se demoni. Duhovini nevsakdanjih imen: Kapadocij, Buffolet Seviljski, Psychubus. Vdirajo čudni naslovi za poglavja: *Konjederec za duhove*. *Lokal za kardinale v civilu*. *S črnimi, svobodnimi prašički*. *Vozčica znamke Pelicon* – prifrholjo iz temè kot večše v pasjih dneh do sveč. Plešejo živahen rej. In odletijo le, če jih zapišem. Kdo svoje dni napisal (jaz? Kaj vem): Filmski delavec misli z očmi, z ušesi. Slikar, kipar z rokami. Literatura – ta je pribežališče. Poglobila je mojo vizijo sveta. Razkrila stvari, ki bi mi jih živ človek ne odkril. Me – naučila umetniške morale. Edinole njej se lahko zahvalim za, recimo ji, *moralno vest*. Ah, da, "Čudež device Marije" 1949. v Tolminu, ko milica zaprla fotografa: Krajevne velmože je njegova *camera obscura* zmanjšala za polovico – jih delala takšne, kakršni v resnici bili. Ponoči enigmatično sanjal o človekih, mediteransko poraščenih, vendar s prhlo dlako. In ogabno smrdljivih. Vsak je nad levo lopatico nosil za sladoleдно kepo govna. Zbudil sem se truden. V tako imenovani *fetusni legi*. Potlej premišljal, kako človeka vdela v skrivnostni cikel, ki drži od zibeli do groba. Nazadnje ga odvrže,

praznega kot star škrapet in brez odgovora na tisočkrat zastavljeno vprašanje, zakaj ali vsaj čemu (floskula od *zibeli do groba* ne velja le za človeka). Dober teden me sledi usoda Mirana Jarca – kaj gnalo lirika, meščana, gospoda, ne več mladega, v partizane? Pa loterijska igrica številčk: Padel, star 42 let, 42. leta. V strašni roški ofenzivi se, docela dehidriran, primajal iz hoste, mi pravil Matej Bor, proti vaškemu koritu, ki pa Lahi imeli vanj naperjeno strojnico. Partizanstvo je naš zmagoviti dur. Domobranstvo? *Žalostni slovenski mol*. Snoči videl, kako si fašist in komunist padla pred kamero v objem – tam so najprvo Lahi (zlasti, kadar je treba planiti na nas). Pri nas pa, vse od škofa Hrena skoz te naše dni: Katoliki, zaverovani v italijanski Rim, in protestantje. Pri nas pa, do poslednje sodbe – Kajn in Abel, kdo bo koga in tako naprej.

Stanko Janež, 22. oktober 2000

Nocoj se zvrh Soče in Idrijce, v linah Svete Lucije je (preglasno, baladeskno) bila polnoč, z mislimi priklonil Vladimiru Dudincevu (*Človek ne živi samo od kruha*, 1957, eden prvih romanov, ki govori o odjugi po Stalinu). Mojster, med markantnimi pisatelji sovjetske dobe, je od prsobrana, spod čelade gledal neuspešni zračni boj: "Kako nespametno nevarno je s pompoznimi besedami lakirati lastne slabosti in – resničnost." Nenapovedano prišli prijatelji, namenjeni naprej (na Krn). Ob merlotu in ikebani iz sveč debata krog Klementa Juga. In stavka *celo nič ne gre na svetu v nič* – naša nihilista vesela svojega duhovitega nesmisla v tej sintagmi. Če naj sledim Cankarju in Preglju (še v *Sinu pogubljenja*), naj bo osrednja jázbina ali centralni oder zgodbe *SSKR* Štoklova krčma. Večjega panteona v tejle vasi ni. Kdor pride, cepne v to kloako in se tako ali drugače hitro (fabulativno) razkaže. Spominjam se, da sem, otrok, po hišah videval stare (avstrijske, industrijske) glavnike proti gnidam in ušem. Matere so jih uporabljale pri otrocih in zase. Šlo je za koščeno reč, veliko ko dlan, uporabno na obeh straneh, z ozkimi režami med gostimi, ostrimi zobmi (natanko takšne, rezane iz jelenjega rogovja, sem videl v keltskih, venetskih in langobardskih grobovih pri nas). Prej kot glavnik bi jim rekel *češelj*. No, kot s takim češljem prečesati misel za mislijo, stavek za stavkom – ves roman (ali v soldaški, torej slabi laščini, pogostoma uporabljeni 1942. na Slovenskem, "perlustramento"). *SSKR* se me, vse bolj čutim, oprijemlje. Postajava prijatelja. *Si ne nagajava*. Začenjam ga, bom rekel, imeti rad. Ne gledam več v njem kamnite strme gmote, ki jo bo treba navrtati. Ali prehribolaziti – telefonirajo, da se bližajo radiotelevizijske obletnice. In da moramo sodelovati. Oj, Bog, spet? Mar ni v moji knjigi *Testenine bivših bojevnikov* dovolj zapisano, kako v Parizu sfabricirali sred septembra 1966 za teden dni noči barvnih slovenskih televizijskih oddaj – *Noč prvih kranjskih barv*?

Lojzka Bratuž, 2. november 2000

Ko da je med Ljubljano in Primorsko še zmeraj robidje rapalske meje, tako sta si tuji, enako tam ko tu. Antologijsko je bilo in je, samo primer, analfabetstvo njih, ki se gredo krstne botre prestolnicnih ulic. Kje je ranocelnik Muznik (v Stari Gorici je – kajpak *Musnig*)? Kje primorski mučenik, zborovodja Brtuž? In tako naprej. Naj gospodje, ki tako počitniško rabotajo za beli kruh, odprejo vsaj k pomembni knjigi doktorja Branka Marušiča *Z zlatimi črkami* – tam je natanko 100 primorskih velmož, od znamenitega habsburškega diplomata Žige Herbersteina (*Rerum Moscoviticarum*, 1545) do blagega goriškega slikarja Komela (1983). Da je nekaterim našim uradništvom odpiranje knjig pretežaven popravek, govori resnica, kako je celo Ljubljana neznana Ljubljani, primer: Kje je njen slavni prošt Jurij Slatkonja, dunajski škof? V grb si je vnesel zlatega konja na belem polju. Avstriji dal glasbeno kulturo. 1513. ustanovil še danes živi zbor *Dunajskih dečkov*. Postavil na kolesa *glasbene vozove*, ki so za praznik križarili po habsburški prestolnici in muzicirali. Bil učitelj mogočnemu cesarju Maksimilijanu – no, jah. Med nami je veliko belih lis, ki pa so kar se da sramotno črne. Kundera zakuhal roman, kjer nastopata kar Hemingway in Goethe (*Immortalité*). Pariški, dotlej zmeraj naklonjeni kritiki skoraj v zboru obrnili palec navzdol. Cepajo sodbe: Knjigo je treba uživati zelo počasi, s slastjo – kot najbolj okusno jed. “Nesmrtnost bolj kot na kolesarsko dirko spominja na gostijo, kjer se na mizi raznovrstne jedi.” Nekateri spet menijo, na primer filozof Bernard-Henry Levy: “Ta Kunderov poskusni rez je najboljši način izhoda iz neobčutljivosti, v kateri sta nas pustila psihološki roman in avantgardna pripoved.” Previdno se lotevam likvidatorja Bakárlije, prvega moža lepe Vide, nadevanega z ostanki iz neposredno povojnih let. Delam ga po njem, ki ga poslušali, ga gledali mračne noči na Kosezah (bil poleg tudi zdajšnji zunanji minister). Pomnim, da se mi je smilil.

Marijan Tršar, 31. december 2000

Nabralo se je teh nočnih, sprotnih zapisov ob romanu *Sij s kačjih rid* – preveč. Prvo *delanje* razmejeval z imeni pratikarskih svetnikov (z datumom). Drugo z imeni meni dragih krajev, mest. Zdajšnje pa z ljudmi, ki so mi tako ali drugače pri srcu, kot smo rekli včasih, v prisrčnih dneh. Anglež Michael Holroyd, ki 15 let izbiral gradivo za življenjepis G. B. Shawa: “Bilo je grozljivo! Priznam – pisanje biografije je strahotno težaštvo. Napisati roman (o Shawu) pa je nemogoče! Za biografa je pomembno, da lovi ravnotežje med sodbo in kritiko, toplino in perspektivo. Shaw pa? V vseh dobah je ostal globoko nemoderen pisatelj. Kot nalašč je vsakič krenil v docela nasprotno smer. In v sleherno reč se je vtikal! Bil je guru trem rodovom. Probleme pa je reševal kot Sherlock Holmes.” Moj karikaturno klavni, razdejani ubijalec Marin Bakarlija – ali je

tedanje ideološke mesarje, po 1991. pa neizobražene zaripe generale, že na daleč naphane z ražnjiči in z žganjem, navdahnil pesnik, ki v *Gorskem vencu* na debelo pobijal vsakih vrst zalego? Kako že pel Vladika Petrović: "Bog vas kolne, sprijeni izrodki!" Tako je pel, poet: *Vaš oltar bo pravi – krš krvavi!* Kako je mogoče po starogrško, plemensko (homersko?) v dveh, treh dneh zmasakrirati 7000 ljudi? Žensk, starcev, otrok. Jih pokopati. Prekopati. Skriti – bodo ti, ki so ubijali ("fizični delavci", naredbodajalci ne), nosili v sebi grozo, zadnji pogled nedolžnih (še Nemci, ki v Rusiji uporabljali posebno trpežne likvidatorske enote, jih morali hitro menjavati, ker jih je preveč pobijanja izrabilo, zlomilo). Kar predstavljam si svetopisemski krik, škripanje z zobmi človeških čred, ko vanje začele vdirati strojnice. Že ko prvič hodil skoz *Invalide* v Parizu, se ob rokodelcih smrti, klavskih starčkih, ki tu imbecilno vegetirali, počasi ugašali, spraševal, kako jim bilo, ko jih ob vseh pokorah starosti slepila še hrapava mrena sesirjene krvi? Erinije torej, staromodne maščevalke pokončanih – so trgale? Kot krokar kluvale? Nemara grizle?

Veno Taufer, 7. marec 2001

Prej kot za ljudsko je na Tolminskem šlo po vojni za *bebasto* oblast.

Do tega preverljivega, večkrat na lastnem preizkušenega sklepa sem (oj, spet) prišel predvčerajšnjim, v *Mercatorju*, ko stal tik pred blagajno. In od prijazne duše vzel na znanje, kako se neki mračen boter napadalno istoveti s Francem Ksaverijem Rutarjem iz *Opomina k čuječnosti* – prav, njegov (obskurnežev) problem. Jaz le opisal vzorčno zbébanega primitivca, kakršnih takratni čas ob Soči čredoma rojeval. Sicer pa se podobni, ironije in prezira vredni politični makaki pojavljajo zmeraj. Povsod – in danes. Drugače pa je Rutarjev, Kragljev, Kovačičev, Lebanov, Kend in tako naprej (vsaj) od srednjega veka pri nas na legijone. Da o Francih ne govorim. Le na pokopališče moraš. Ali v telefonski imenik. Da se dotičnik iz Tolmina pooseblja s Francem Ks. Rutarjem iz romana, je tudi znamenje svojevrstno eksotičnega samoljubja. Butalstva. Nečimrnosti. Poapnele večvrednosti. Skratka – zgovorne bebčaste recidive. Balzamirana tolminska oblast po letu 1945, zavoljo (tudi tragičnega) streljanja kozlov sama vse bolj strahovito brez ugleda, je *sistematično uničevala ugled* – na primer partizanstvu. Redkim izobražencem. Pa obrtnikom (gostilničarjem, trgovcem, *magnatom*). Pikolovsko jemala na piko pokončne značaje. Jih lomila. Barab ni zapirala (sama iz barab). Malharjev pa tako ni bilo – kaj bi kradli? S kriminalno pretkanostjo si je, s *sokrivdo*, delala zaveznike. Pomnim, kako so naši ljudje imeli radi svojo takratno (burkaško) domovino: Že v ječo so korakali s ponosno glavo – kot na patriotsko dolžnost ("Mene so naši zaprli, čeprav sem ko tiček nedolžen"). Koliko naj ta imbecilna oblast še nastopa v romanu *SSKR*? Ni škoda besed, papirja zanjo? Ah, smo se v bednih razmerah naše nekočne srečne prihodnosti lepo kalili – v kaj? Analogija: Ezra Pound je

svetoval, naj ne sprejemamo literarnih sodb tistih, ki "sami niso nič pomembnega napisali". No, tega sem se pa zmeraj držal.

Dušan Pirjevec – Ahac, 1. maj 2001

Jah, Elfriede Jelinek z Avstrijskega (roman *Užitek*): "Doživljam prav spolno vsečnost, če pišem! Pa ne zaradi tega, o čemer pišem. Marveč iz občutka moči, nadzorstva, ki ga imam nad belim papirjem!" Andrej Hieng svoj čas pri Zlati ladjici vprašal, kaj se mi zdi: *Je prav, da imava rada póstarne besede?* Prav. Za barvanje. Za slogovno gibčnost – proti celuloidni, nekam žagovinasti zdajšnji leksiki. Po Židovski nazaj grede se spraševal: "Kdaj se beseda postara? Kako? In zakaj? Če bi pisal o čitalnici, se ne bi ognil *gospici*. Če o Tolmincih, bi segel po *čeči*. Če o Idričanu, uporabil *zijalo*. Če o Kobaridcu, *sčijco* (če o tajnici direktorja Cimospa pa *gospodična Margot*). Naj velja: Zavračanje starega samo zato, ker je staro, nas omejuje od pomembnih življenjskih smerokazov in preteklih izkušenj. V jeziku je vendar vsa naša včerajšnjost. Jezik, bi rekel, je tako rekoč bogata, najmanj 2000 let stara biblioteka." Je že tu motiv za platnico romana *SSKR*. V Narodni galeriji odkril iluminatorja iz 15. stoletja: Kajn desno, Abel z ovco levo. Z mestnih zidov lobirajo (za ta dva *slovenska dioskura*) angeli in hudiči, prvi pobožno omledni, drugi peklensko divji. Vmes pa se daleč dol zvija *kačja rida*, tlakovana s kamni in obrasla z drevcii. Spet si dopovedujem, naj zgodbe pišejo nas – ne mi njih. Spet si ponavljam Conradov nasvet: *Predvsem mora bralec videti!* Pa spet, ko gledam k Soči, prevlečeni z damastno mesečino, iskrasto od zvezd: *Per aspera ad* – delati z besedo, ko da je zvezda tam na nebu. Sama. Vendar trdna. Nekam večna (torej zares). Čedna. Zaokrožena. Čarna. Včasih eksplozivna. Z nizi žarkov povezana z naslednjo. In ta z naslednjo – obhaja me, kako gimnazijci nosili 1946. v Stari Gorici, v dneh cone A in B in manifestacij za Jugoslavijo, za Italijo, v usnjenem žakelju 5-lirski, kot britev brušen kovanec. Med rabuko si potegnil po kakšnem licu. Mu pustil dragocen patriotični spomin – za dober fantovski nož bi namreč kar se da brž pristal v zavezniškem zaporu.

Barbara Vuga – Gutierrez, 9. avgust 2001

9. avgust – ta poletni dan LG 1516 umrl genialni Hieronymus Bosch (*1450), ki nekoč o njem zabeležil: Kar Dante ustvaril z *Božansko komedijo* v književnosti, ustvaril Bosch v slikarstvu. Na Boscheva platna nanese vse, kar si srednjeveški človek predstavljal o peklù in vicah, o nebesih. Vmes pa, izzivalno polemično, prizori iz vsakdanjega življenja. Saj ne bi verjel: Hieronym Bosch živel idilično, meščansko. Vsi dnevi mu tiho potekli med ženo, delavnico in – kongregacijo. 1480. se namreč oženil z dekletom iz premožne (plemiške) družine.

Bil "pomemben člen *Bratovščine naše Gospe*". Po 1488. nič kot redni stárosta vsakoletnih gostij sobratov – in prav iz kapele Naše ljube Gospe ga odnesli, epohalnega slikarja, na knežje slovesnem pogrebu. Bruegel in Bosch postala moja kulturna malarja 4. maja 1967, ko mi Anka kupila pri bukinistu na Markovem trgu v Benetkah njuni monografiji. Odtlej ju imam – ne v biblioteki, marveč na posteljni omarici. Pogostoma odprem vanju (zlasti pri risanju groteskoidnih obličij). In prav h groteski mi ves čas zavijajo peršone v *Siju s kačjih rid*. Ali kot je nekoč tožil, kajpak iz povsem druge smeri, mojster Gide (v zapisih ob ironičnih *Vatikanskih ječah*, 1912.): "Osebe, ki sem jih spočetka videl kot lutke, se počasi polnijo z resnično krvjo. Zlepa jih ne bom tako zlahka opisal, kot sem mislil. Bolj in bolj so zahtevne in me silijo, da jih bolj in bolj jemljem zares." Krog polnoči se vračal od Svetega Mavra, kraj Lovrčeve hiše, in pomislil: Kako je Pregljeva (malce maliciozna) kritiška pripomnja, da je obsceno pisati po 50. letu, pri starem Tavčarju zubljusto porodila *Visoško kroniko* – (ne)staremu Preglju pa se maščevala tako, da mu dobesedno sunila pero iz rok. Ali sem jih občudoval, otrok, šoferje (že uporabljali to ime, ker še imeli voznike vpreg, *furmane*): Bili generalsko zadržani. Zviška prijazni. Stresali kretenske šale – takrat mi vsakič rekli ven. Nosili usnjene gamaše. In vsakokrat prinesli nekakšen drug zrak od Bovca dol.

Silvester Gaberšček, 19. november 2001

Kamnik 1921 – Balantičeva obletnica rojstva. Letos bi poet *Muževne steblike* štel, z rdečim komisarjem Ahacem in z marsikom iz prelomno težkih dni, 80 let. V Parizu mi ga 1966. prinesel pater Robert: Slovincem hodil po hotelih prodajat Balantiča. In Karla Mauserja (*Ljudje pod bičem*).

Ugibal sem, prevzet, mar ni *muževen* plod Balantičeve inspiracije – ga pa čez čas odkril že v Glonarju (*muža, mužava* – močvirje). *Dekletov vodnik za lov in ribolov* Melisse Bank: Knjigo, duhovito kroniko hlepenja po ljubezni, ki ga doživlja mlada žena, da je napisala v trenutno po svetu modernem slogu. Vsako poglavje lahko beremo kot *kratko zgodbo*, ki se po naključju dogaja isti osebi – čeravno sloga ne poznam, mu bo pisava *Sija s kačjih rid* kar nekam blizu. Se spet sprašujem: Kdo je nosilni junak romana? Vidina zgodba? Ne, o Vidi zgolj govorimo, vidimo je ne. Saj res – kdo pisateljjev rezoner? Vsi po malem, od Garona prek Markvarda, Karlmana, Cravicicha, celo Štorkle in Marjete Fitzifutzi – tudi Soča? Mhm, tudi Soča.

Počasi, stanovitno zahajajo zadnje priče strašnega, pokončnega boja primorskega človeka za svobodo – na Plečnikovih Žalah pokopali Julija Jakulina (*Lucijana*). Alpe v snegu, pozlačenem s hladnim soncem. Preprosto lepo govoril partizanski sotrpin. Pri pesmi *Počiva jezero v tihoti* me obšlo: "Če bi nas (recimo) Lahi spet okupirali, ne bi bilo v ljudeh več ne daru ne ognja za kakršen koli, še tako kilav upor. Kdo bi ga organiziral – cerkev, če ga partija

več ne sme? Z Maistrom in s 1941. je naš narod požgal zadnji kanister bencina. Kdo bi igral eksistenčni šah, ko ni več kmeta? Če ni več orlovsko prepihane, eremitažne, trpežne hribovske populacije, ki je k njej sodil *Lucijan* in vsa družina?" Gledal v njegov čedni, ponosni obsoški obraz ob žari, v blazinico z odlikovanji. In bil žalosten. O priložnosti se bom po čepovanski cesti vzel do Grudnice. K Jakulinom – in k znamenitemu bunkerju, ki je 1942. vrgel med Primorce vse do morja baklo vstaje.

Matjaž Kmecl, 26. november 2001

Vescovatni iz mojega otroštva – s pomladjo prihajali k Soči. Do jeseni marljivo nabirali pri hribovskih kmetih vsakovrstno krzno in kože. Jih na biciklih s prtljažnikom spredaj, zadaj tovorili v Vescovato pri Cremoni – tam klobučna industrija. Snoči v Ljubljani, na avtobusu št. 5, poslušal preciozen dialog dveh gimnazijk – za pogostno interpunkcijo jima rabila (slovenska) vulva. Tu pa tam še falos. In angleška beseda za govno. Tolikanj bedastega besedovanja, nesnažnega, *neobzirnega do okolice*, leta in leta ne slišal – zažejalo me po klicih galebov in vran nad Sočo (da tam tako intelektualnega govorjenja ni, mi v sredo dopovedoval mestni original, ker ni voženj z avtobusi!). Kako simbolno ime imel rekatolizacijski klavec, pisec krvavih *Navodil* (1484), španski eichmann v zatiranju *Židov: Torquemada – Stolp, ki gori*. Od davi, celo med vožnjo po tako imenovani *keltiki*, podoživljal soboto, 4. decembra 99, ko mi popoldne telefonirala Hiengova Katarina, da umrla mama Breda. Takoj poklical Ljudmilo v Celovec. Molčala sva v slušalko – Ljudmila jo še pred tednom (zadnjič) obiskala doma na Bratovševi ploščadi 24. Dolgo hodil gor in dol. Vmes telefoniral Borutu v Berlin. Mami Olgi na Most. Ves čas imel podobo Andreja pred očmi (pri njem sva bila v četrtek) – Katarina da mu bo v torek povedala za Bredino smrt. Kako bi jaz ravnal? Oh, Bog, ne vem. Ne vem. Bi pri meni obveljala *pia fraus*? In bi zamolčal? Ne vem. Kako črna angelova kreljut se spustila na ta moja prijatelja (Andreja srečal 1947., Bredo pa 57., ko se vrnil iz vojske spet za napovedovalsko mizo). Živo pomnim, kako sta naju po Ankini smrti, tistega plundravega večera, prišla tolažit na Brajnikovo. Bal sem se prihodnjega obiska pri Andreju – kako naj mu pogledam v oči po tem, ko mu hči zaupala, v nesrečnem domu za odhajanje v Trnovem, da je sam? Do solz bi me zadrnilo. Roman *Sij s kačjih rid* bo posvečen Andreju. Suho – kot je sam posvetil *Obnebj* *metuljev* prijatelju Vladimirju Skrbinšku.

Marjan Fratnik, 2. januar 2002

Bordel gor ali dol, vodstvu muzeja v Kobaridu bo treba sporočiti kulturno relevanten podatek. Pisal jim bom približno tako: Spoštovani in tako naprej,

ker zares v sleherni knjigi o *Kobaridu 1915–17*, pa naj jo kupim tu ali prek (na Laškem), od Heinza von Lichema do Camilla Pavána, vsakič nastopa tako ali drugače, vendar vsakič junaško, italijanski frontni bordel, poročam: Mojega deda Franca Urbančiča (Kotlarja) so 1915. takoj, ko jih je Borojevič spustil, brez strela, pod Krn, odgnali v kraj Campobasso (nekje pod Neapljem). Otroke pa odpeljali, z njimi je šla teta (očetova sestra. Mama jim je 1915. umrla na porodu), v predmestje Florence. V Kotlarjevo hišo na trgu so se ugnezdili Lahi – ohranjenih je ducat zgovornih fotografij. No, prav. Ko se je ded (šele 1918. leta) vrnil, je našel domačijo primerno izropano. Moral je torej dokupovati to in ono – in ker so razprodajali, je kupil tudi iz citirane (zdaj kajpada odslužene) oficirske ciparne naslednje:

1 kar čedno starinsko omaro s predalom

1 prav udoben polkrožni fotelj (*poltróno*)

1 veliko, razkošno izrezljano zrcalo

Vse to bilo pri Kotlarju od 1919. do dni, ko je Urbančičeva družina (s smrtjo strica Danila) ugasnila. Omenjeni bordelski predmeti so današnji dan:

1. za starinsko omaro s predalom, žal, ne vem

2. fotelj je (kot še veliko Kotlarjevega) odpeljal v Ljubljano A. Ž., sin J. M., nečak A. M. Blaga toliko, da ga, ponoči, komaj naložili na tovornjak

3. mogočno zrcalo – to je pa pri nas: Most na Soči št. 58. Vrhu stopnic, v prvem nadstropju. Kot družinska ali, recimo, *zgodovinska arhivalija*. Želim Vam veliko uspeha. Še več obiskovalcev – in tako naprej. Svoje vrste vizionarstvo v mrmranju (znanega) slovenskega pisca pri Turistu, zad za vodomtom, junija 1997: "Pisal sem o življenju, preden sem ga spoznal!" *O, divji duh, ki tvoj ledeni dih* (Iz *Ode zahodnemu vetru* P. Shellyja).

Evald Flisar, 10. april 2002

Snoči spet pri *Pijanem čolnu* Arthurja Rimbauda. V romanu *Sij s kačjih rid* se kar (preveč?) pogostoma podpiram z diakritičnimi znamenji: Da bi obvaroval zvočno zgradbo stavka. Saj danes niti tako imenovani dobri radijski govorniki ne poznajo več pravšnih poudarkov (ne listajo po pravopisu). Kjer se *rdeča nit* romana ne pusti sporočilno odviti, načnem več različic, celostni vtis pa pustim bralcu. Rad si ponavljam, kar 1915. pisal dekadent R. de Gourmont: "Namen umetnosti je, da jo občutimo. Ne pa, da jo uméjemo. Če hočemo o umetnosti govoriti z razumom, govorimo – neumnosti!" Čeprav, si vsakokrat dodam: Čeprav bo srednja pot ponájvečkrat najbrž razumna pot. Marsičemu iz bližnje preteklosti se v tem, ironičnem romanu ne bi mogel ali hotel izogniti. Zato spet šel brat pismo *tehar-skemu malarju*: "Spraševala sva se, kaj narobe. Se vsakič vrnila k Tvojemu tolminskemu Kandinskemu. In h klepetu v hotelu Krn – tam je Gaberšček omenil svojo (politično) razklano družino. Jaz pa *besede Andreja Hienga o domobranski vojski* (ki sem jih poslal Piberniku, ko me pisno vprašal, kaj AH, domobranec,

govoril o domobranstvu). Skratka – to porazno sintagmo izrekel domobranec AH, ki sicer ni doživel Teharij, je pa bil pred tem, da iz Škofovih zavodov potone v kočevsko *noč in meglò*. Prepričana sva, da Te moglo samo to zaboleti. Saj si spremljal *malheur aux vaincus*, trpinski *vae victis* teharskih zapornikov. Sem pa razložil, zakaj AH, odločno protikomunist, preziral domobranstvo, kamor ga Rupnik stlačil (kot Savinška), ko polnil armado: AH bil sin “boljše ljubljanske družine” – *liberalne*. V domobranci videl dolenske bajtarje. Ljubljansko, skoz vso zgodovino vse prej kot vzorno škofijo. In tako – zato lahko prijateljeval z boljševisko izdelanim komisarjem Ahacem. O “sramotah 45” sem pisal, ko bilo nevarno – roman *Vseenost*. Pred Hofmanom, Torkarjem. In si prislužil črno piko od njih, ki se danes grejo junaške rehabilitatorje (znan profesor).”

Marko Munih, 24. maj 2002

Prelistoval dosedanja poglavja *SSKR*. Pomislil: Ko bil mlad, me prevzemale tako imenovane politične teme – domovina, boj proti okupatorju, strah, svoboda. Jezik (ne le Primorcev). Kultura, ta temelj vsakršnega našega jutrišnjega dne. Ko se to (približno) srečno prekrilo, krog mojega 55. leta, začela vdirati eshatološka, jim recimo, vprašanja (kam, odkod, zlasti *zakaj*. In kaj delamo tu? Galaksij da je ducat milijard? Moja španjelka ima oči iz snovi, kot so moje, krepeljce iz snovi, kot so moji, dlačje iz snovi, kot je moje). Jah, ironija – težko jo je pisati, čeprav se mi ponuja kot osat.

Se včeraj vrnil z Dunaja, njegov čas krščenege za *Zentrum des europaeischen Vakuums*. Urednik Zorn predlagal, naj bi Šeligo dodal *Siju s kačjih rid* popotnico – me zanimalo, kaj bi pisatelj (na Slovenskem) napisal o pisatelju. Pa se na Rudija usul plaz (zdravstvenih) tegob. Možato jih, celo s prezirom nosi. Padla naslednja zamisel: Naj bi namesto spremne besede objavila odlomke iz najinega dopisovanja. Se spomnil Prima Levija, ki na ponudbo založnika Fischerja, naj bi napisal predgovor svoji knjigi *Ali je to človek*, Fischerju svetoval, naj za uvod uporabi odlomke iz pojasnjevalnih pisem, ki jih 1960. (Levi) poslal nemškemu prevajalcu. Ondan me prevzel itinerar Ljubljana-Ljubelj-Rožek (na gradu bila presoja literarnih novosti – tudi Tršarjevega *Dotika smrti*): Vso pot nagovarjal Marijana, naj pripoveduje, kako doživljal maja 45. beg, ko z biciklom rinil, z nahrbtnikom, navzgor. Umikali se čez Ljubelj – ne skoz predor, ki ga navrtali zebrasti okostnjaki. Kundera da je kot kubisti opustil tretjo razsežnost in vse postavlja v ospredje. *Postal da je mojster napete zgodbe*. Pripovedovalec pravljic – k čemur sodi moraliziranje, pa tudi zbujanje strahu in upanj. Njegov *Poslednji čas* da romaneskno razmišlja o kardinalnih temah novega stoletja: *O kiču, bogu, umazaniji. Izdajstvu*. Radio Gaga priporočal dr. Drnovšku, naj kaj popije, da ne bo tako bled, ker: *Voda žene mlinček, vinček pa klinček!*

Janez Gradišnik, 13. junij 2002

Intrigantna (novorek) izjava Aleksandra Flakerja, profesorja stároroste na zagrebški univerzi, imenitnega poznavalca evropskega *avantgardnega* umetniškega prizorišča: "Ne morem več brati realističnih romanov. Ali romanov, ki nastajajo po realistični shemi." Pravkar prebral *Uliksa* in dragemu Janezu Gradišniku (spet) čestital za veličastni prevod. Mimogrede: Gradišnikov komentar k Joyceu, 2. knjiga, str. 540 – zakaj zmeraj ponavljam, da moraš za dobrega pisatelja (stilista pa sploh) imeti *posluh*. Joyce sam da je torej imel zelo dober glas. Prav lahko bi postal celo *poklicni pevec*. Slušno dojetanje, pri Joyceu pisatelju pa tudi slušno podajanje sveta, je vseskozi opazna poteza njegove ustvarjalnosti. Iz nje da izvira veliko njegovih pisateljskih vrlin (pa tudi nekatere slabosti) – misel vsakič poroma k Irini Ratušinski: V gulagu napisala 250 pesmi. Z vžigalico jih vrezovala v milo. Se jih učila na pamet. Josif Brodsky: "Ratušinska ima kot pesnica *absolutni posluh* – tako muzikalnega kot zgodovinskega." Spoštovani, dragi profesor, sem pisal Gradišniku: Spet sem, od zadnjega *spet* je decenij, segel k Joyceu, da bi ga, spet natanko, prebral (najprej pa: Hvala za fantastični prevod. Kako suvereno Vas je slovenščina ubogala, vpeta med Joyceove vražje jezične dedale in labirinte), ko mi iz 1. knjige pade kar bogato pisanje tržaškega *Il Piccola* 1982, posvečeno Joyceovi stoletnici rojstva. Ker je *Ulikses* nastajal v trikotju Trst-Zuerich-Pariz (ampak največ v Trstu). Ker se gradivo iz *Piccola* nanaša na binom *Trst-Joyce*. In ker bi Vam napaberkovane malenkosti o Jamesu Joyceu nemara utegnile o priložnosti rabiti, pošiljam. Če Vam je to reč že 82. poslal kateri od tržaških prijateljev, mojo zavržite. Pristrčen pozdrav tudi gospe, Vaš – PS: Tržaški Lahni ne bi bili tržaški Lahni, če ne bi eden (med člankarji) namigoval, da je po božjih in vsakršnih zakonih vendar docela jasno, kako je bil Italo Svevo učitelj (ne samo italijanščine, tudi literarni) Joyceu – *ne pa narobe*.

Ciril Zlobec, 15. avgust 2002

Zunanja vsebina *Sija s kačjih rid* je lahko že razvidna. Tákale bo: *Introitus* – klepsidra se obrača, tisočletje se pogreza v novo tisočletje. 1) S kačjih rid nizdol pride čudno bidermajerski gospod z vozíco, ki na njej krije, pod plahto, neki nekaj, podoben antikvarijskemu radijskemu aparatu – in res, v vsakem poglavju slišimo kos *umetniškega sporeda*. 2) Za sceno (proscenij) bo rabila vas ob Soči: Pregledne, z vsem nabite jaslice ali vranje gnezdo. Za impresivno bajeslovno metaforo bo Soča, ki jo vsako noč, pozimi, poleti, gledam, kako suvereno polzi nizdol, skoraj pod mojimi nogami, v lunino pozláto. Oni brezimni gospod hodi po vasi. Skoz hiše, usode, ljudi. Spotoma zvemo: Na primer za osrednjo (?) zgodbo, Vidičino. Za njenega zapuščenega pitekantropskega moža likvidatorja in za dobrotnega brata in za pariškega domobranca Kristalnika in

za, zapuščenega, Vidinega sina četnika in ... 3) Bruegelovstvo, ki je tako ali tako tu zelo doma (prikimal bo, kdor je kdaj srečno preživel fellinijevsko *Noč na jezeru*, ki so nanjo krájevne časnikarke kulturno zelo ponosne in ji je enkrát bil pokrovitelj nič kot Kučan), eksplozira o silvestrovem 1999/2000 v boschevstvo.

In se, denimo po 12. poglavju, poleže v *peripetijo*. 4) Tu torej nastopi, mu recimo, klasični (Aristotelov) preobrat. Odločilni. Celó nekam pričakovan: Gospod z vozico zavije pod grič. Vrh serpentin nad Sočo. Odgrne plahto: Spod nje se prikaže nekakšen *Kasperltheater Globe* (!). Dva livrirana lakaja odpahnetá vrata – ven stopajo *dotlej spoznani* protagonisti. In z Garonom, tem doslej brezimnim, oprézavim gospodom, ki zadobi svojo znano mitološko podobo in obleko, odhajajo po zadnji kačji ridi dol – na brod (prizor spominja na grafiko *Vrag polhe žene* v Valvasorju). Poudarjam, da ima Soča (zaradi mogočnosti, zgodovine, bridke karizme) pravico kdaj postati Stiks. 5) In ko je brod napolnjen z *mini mundusom*, ki smo ga srečevali po poglavjih, odrine Garon z brega tik vzdolž pečin – v noč in megló.

Aleksander Zorn, 15. oktober 2002

Prvi hlad. Oživlja se v svilenih, rezkih, jutranjih pahljačah. Vzhod. V zatišnih legah prvič slana. Jablane obákráj Soče, Idrijce balincajo z vrvenjem antracitno črnih kosov – predirljivi trilček zvonca. In zahripan, že kar pasji telefonski bevk: Ker so mu *na založbi dali za roman pol ene plače*, v bruto znesku, ki jo mesečno kasira umsko zaostal poslanski komedijant v slovenskem parlamentu – kaj? Jah! Nasmeham se. Kako? Ampak obleka petrolejske barve, krog vratu obšita z bisernimi iskrami? Ah, pač, županja (mož, véliki župan ljubljanski Adlešič, pobegníl 45. na Ameriško, se potlej vrnil): Sfrizirana po italijansko (Alida Valli), matronasta, do zapeljivosti zaobljena gospa. Leta 50 živela v meščanskem stanovanju (nasproti hotela Slon). Učila pevce, igralce, napovedovalce, kako pravilno, s pridom, *kombinirano* zadihamo: Ne samo s pljuči – še s trebuhom. Pa me radio pošlje k njej, da bi negodnika zmojstrila. Oj, ne pomnim, še približno ne, tolikšne zadrege: Eksžupanja je, mogočna, s pentljico na boku, stala pred pološčenim klavirjem, ki je nanj v akvarijskih drhtljajih lilo sončne žarke. Me premerjala, postpubertetnika. Pa se napihnila, ko da bo vame vrgla operetno arijo (*Adieu, mein kleiner Gardeoffizier!*). Naphala za poldrugi meh zraku skoz pljuča v trebuh daleč dol. Se spihnila. Zaterjala, naj ji dlani pritisnem k popku – mi bo pokazala, kako artistično se spušča sapa v glas. Zarecitala iz Aškerčeve *Moje muze*: “V levi baklo, v desni handžar!” Popevkala iz Schubertove *Rozamunde* – jaz pa, kuhan rak: Pritiskal sem. Masiral. Se ugrezal. Z dlanmi prisluškoval, kako z občutkom je izrabljala prepono. Divje gledal, da ne bi poniknil s popka zad za zrakom preveč kam – k njej bi moral trikrát. Ostalo je pri enkrát. Mi pa županjina belcantovska vedéčnost pride včasih še zdaj prav. Norman Mailer (*Goli in mrtvi*) napisal

katastrofo: *Roman o Kristusu*. Kritiki skočili kot klop na zajca. On pa jih objestnih besedi vrti na svojem mezincu (drugi poročajo, da na *svojem falosu*).

Nedeljka Pirjevec, 12. november 2002

V Stari Gorici dolgčas – namesto kriminalnega romana kupil fašistično knjižuro (v analfabetki laščini) *La Pubblica Sicurezza sul confine orientale 1938–1945*. Spisal aktivni policaj De Marco. Prelistavam, po kosilu. Poskočim: Uzrl ogabnega mesarja, doktorja Gaetana Colottija, šefa policijskega inšpektorata Julijske krajine. Mojega očeta je 1943. mučil v tržaškem Coroneu: Ga vezal na "kišto". Mu vrival vodovodno cev v grlo. Ga potlej mlatil po želodcu – tu je kajpada *žrtev*, ki so jo krvoločni (italijanski) partizani aprila 45 zajeli pri Olmiju. Ustrelili, z nosečo metreso Pierino. Z agentskimi rokodelci. In z – *Radom Seliškarjem*, Ljubljančanom, kvestúrskim oficirjem. Ko naletim na tolikšne izdajalce, zbolim od sramu. Bližata se jubileja: Radio 75 let, televizija 45 – v mojih *Testeninah bivših bojevnikov* dokumentirano, kako smo v Parizu fabricirali prve slovenske TV barvne oddaje. Bilo jih je za teden dni in z gosti – od Jonesca do Pilonovega sina Dominiqua. Pogorelič: Kultura, ki danes prevladuje, je vulgarna, popularna kultura. Pri *Siju s kačjih rid* se ravnal po svojih preskušanih "formuli 1": Nagli prehodi. Igrivost. Drobna niansiranja. Dramatičnost. Statični, ponavljajoči se momenti. V ozadju raznostranost. V detajlih večplastnost – saj, učijo profesorji: Mozart je velik v detajlu. In "formuli 2": Domiselnost. Premišljeno razporejanje viškov ob oblikovanju njih enotne dramaturgije. Zgoščenost izrazja. Asociacije. Odsevi posebnosti časa. Zrežirana nihanja. Sprotne slogovne raziskave (eksperiment?). Iz pisma prijatelju: Mar o Ahačevi zadnji večerji? Z Anko sva ju povabila na Brajnikovo 10. Nedeljka je prišla v koncertno dolgem krilu. Ahac v filigranskih manšetnih gumbih, debelih kot oreh. Pa – ni bil več *tisti* Ahac. Do dveh ponoči je popil 1 kozarec, smehljav, uglajen, zbrano tih. Čez teden srečam Primoža Kozaka: Kaj je bilo oni večer pri vas? Kaj neki? Lepo je bilo, zakaj? Ahac je v bolnišnici. Kaj? Ja – ko se je vrnil od vaju, je padel v nezavest.

Edvard Kocbek, 24. december 2002

Roman *SSKR* zastavil z nedelje, 30. maja 1999, k ponedeljku – začetni stavek se napisal (pogled na uro) ob 23.49. Luna pogrinjala rumene pege nad Kosóvd, obit s koničasto mračino smrek. Odstavil ga decembra 2002 – meglé so kraj neba z rumeno brazgotino lune lile čez Kosovd, popudran s prvim snegom. Nekajkrat v teh nočeh pomislil na Godarda, režiserja (*Nori Pierrot*). Na trditev, ki velja nemara tudi za roman: "Dober film postane popularen le v primeru, če gre za nesporazum." Sicer pa nimajo *sua fata* zgolj libelli, tudi ljudje. Mislim

na doktorja Preglja. Na domačijsko pohujšanje ob slogu. Na *zahrbtnost* sloga. Preglju je slog uničil življenje – slog ali Vidmar? Vidmar je zlomil za četrt drvarnice palic nad njim, *Joannes* pa se mu še kar reži, obsoško irhast. Kje je nocoj aristokratsko žlahtni um Andreja Hienga? Ah, da popótuje? Kod le – a ni človeško srce najbolj zanesljivo stanovitni grob? Ob zbirki radijsko-televizijskih dram *Stezà do polnoči* sem mu zapisal (*v Silvestrovo črepinj*): “Noč je vodenela v petje ptic, ko sem odprl na balkon. Jabolčni zefir je zapihljaj od sadovnjaka. Mesečeve srebraste luskinje je zvrh Soče, Idrijce pobirala meglà – kdaj je pravzaprav bilo, če pa bo skôro pol stoletja? Ždela sva tam gôri. Z Lógaršč je svetila luč. Menila sva se o baronu Verulamskem. O *Zenovi zavesti*. Skepticizmu. O koseškem bajerju, kjer te je, dečka, strášil utopljenec. Potlej smo načeli steklenico. Oče je pod lipo sklenil grenko hojo iz odtrgane Koroške dol – v odtrgano Primorsko: *že oženiti se bo treba, sem pomislil. In umreti*. Hvala za vojaški kovček. Za nepogrešljivo *Hvalnico norosti*, ko sem romal v srbsko vojsko – kdor je zvestim lahko zvest, mu je lepo. Zlasti hvala za pogostni konec v pismih: *Boglonaj za prijateljstvo!* Nesramno hitro gre, Andrej, življenje: Komaj se privadiš, moraš spet na pot.” Z nostalgíčnim spominjanjem odpiram na balkon: Od Soče vstaja, srebrast, prvi svit. Čez prvi sneg. S premrlo kepo kosa v žolti brezi pod menoj. Mraz.

Most na Soči, 2003